

Emanuel Petrov
PAPE S POČETKA TREĆEG TISUĆLJEĆA I NJIHOV ODNOS
PREMA SMRTNOJ KAZNI

*Popes of the beginning of Third Millennium and Their Relation
to Death Penalty*

UDK: [272-732.2:343.25]"20"

Pregledni znanstveni rad
Review article

Primljeno: 10/2018.

73

Sažetak

*U radu je prikazan napredak crkvenog učenja o pitanju smrtne kazne u vrijeme trojice posljednjih papa. Premda je tek uredbom pape Franje smrtna kazna proglašena definitivno nedopustivom zbog nepovredivosti dostojanstva čovjeka i prava na život, učenje i istupi njegovih prethodnika Ivana Pavla II. i Benedikta XVI. potvrđuju jednak stav. Svakako, primjetan je razvoj shvaćanja u izmjenama članaka 2266 i 2267 Katekizma Katoličke Crkve, kako bi se bolje sačuvao i izložio dragocjeni polog kršćanskog nauka, a za koji je potrebno sazrijevanje vremena. U skladu s apostolskom konstitucijom *Fidei depositum*, kojom je sam Katekizam odobren 1992. godine trojica su papa u ovom pitanju vjerno stajali na braniku čovjekova dostojanstva, izlažući nauku na temelju Objave, Svetoga pisma i Crkvene predaje, nastojeći osvijetlati svjetlom vjere nove prilike i poimanja suvremenog društva.*

Ključne riječi: smrtna kazna; Ivan Pavao II.; Benedikt XVI.; Papa Franjo; dostojanstvo ljudske osobe; život.

UVOD

Odnos Crkvenog učiteljstva prema smrtnoj kazni kao kazne-
noj mjeri i njezino definiranje u Katekizmu Katoličke Crkve iz
korijena se promijenilo pontifikatom trojice papa trećega tisuć-
ljeća. Napredak tradicionalnog učenja Crkve vidljiv je od prvog

izdanja Katekizma 1992. godine u kojem Crkva priznaje utemeljenim pravo i dužnost države „da određuje kazne razmjerne težini prijestupa, ne isključujući u krajnje teškim slučajevima ni smrtnu kaznu“ (KKC 2266). Zahvaljujući brojnim raspravama i apelima, konačno izdanje KKC-a iz 1997. godine stavlja u prvi plan nepovredivo dostojanstvo ljudske osobe te zadovoljštinu i resocijalizaciju počinitelja, a primjenu smrtno kazne svodi na „jako rijetke i ako ne praktično nepostojeće“ slučajeve, nakon što se s potpunom sigurnošću utvrdi „identitet i odgovornost“ okrivljenika, te ako je ona jedino moguće rješenje (KKC 2267). Tomu povijesnom razvoju nauke posvetili smo prvi dio našeg rada.

Kako je direktan povod ovom tekstu uredba pape Franje o apsolutnom odbijanju smrtno kazne, ponajprije ćemo razmotriti njegov stav, a potom se vraćati unazad na ognjište ljudskog dostojanstva kako ga je Crkvi trećeg tisućljeća objavio Ivan Pavao II. uz ne malu suradnju kard. Josipa Ratzingera, kasnije pape Benedikta XVI.

Premda su razlozi koji bi mogli biti u suglasnosti s izvršenjem smrtno kazne gotovo nemogući, ipak apsolutno „ne“ provođenju smrtno kazne zbog nepovredivosti ljudskog dostojanstva i konačnu promjenu spornog članka KKC-a izrekao je tek papa Franjo početkom kolovoza 2018. godine. Njegovom uredbom Katekizam Katoličke Crkve definitivno isključuje kazneno smatranje kao konačnu mjeru u zaštiti osoba i općeg dobra. Time je zaključen proces promjene i napretka poimanja smrtno kazne kroz povijest Crkve. Stoga, odnosu i istupima pape Franje prema smrtnoj kazni posvećujemo drugo poglavlje našeg teksta.

U popratnom pismu, koje je kardinal Luis Ladaria, prefekt Kongregacije za nauk vjere, u povodu proglašenja apsolutne nedopustivosti smrtno kazne, istaknuto je da novi tekst slijedi nauk Ivana Pavla II. donesen u njegovoj enciklici *Evangelium vitae* – *Evandjelje života*. Ona svakako predstavlja središte nauka pape Ivana Pavla II. (1978. – 2005., na čelu Katoličke Crkve) o čovjekovu pravu na život. K tomu, država se Vatikan također sve do sredine 19. stoljeća koristila mogućnosti pogubljenja, a smrtnu kaznu iz Vatikanskog ustava izbrisao je upravo ovaj sveti Papa 2001. godine. *Papa Života*, kako ga s pravom nazivaju, pripravo je i uveo Crkvu u treće tisućljeće. Na temelju naloga Drugoga vatikanskog sabora o obvezi čuvanja i izlaganja kršćanskog nauka za vrijeme njegova pontifikata objavljeno je prvo, a kasnije i konačno izdanje Katekizma Katoličke Crkve koji dopušta posto-

janje smrtno kazne uz jasna ograničenja. Ipak, Papa se zalaže za moratorij na smrtnu kaznu po svem svijetu. Stoga, njegovu učenju i istupima posvećujemo treće poglavlje svoga rada.

Nasljednik Ivana Pavla II. na Petrovoj stolici, papa Benedikt XVI. (2005. – 2013.), bio je u vrijeme nastanka KKC-a prefekt Kongregacije za nauk vjere. Također, na temelju njegovih papinskih istupa zaključujemo kako smatra da je primjena smrtno kazne u modernom društvu nepotrebna, budući da postoje nekrvna sredstva kojima se može štititi sigurnost ljudi i društva, te zagovara ukidanje ove mjere. Odnosu pape Benedikta XVI. spram ovog pitanja posvećujemo naše posljednje poglavlje.

1. DEFINICIJE KATEKIZMA KATOLIČKE CRKVE O SMRTOJ KAZNI

Katekizam Katoličke Crkve donesen prema nauku Drugoga vatikanskog sabora i objavljen trideset godina nakon njegova završetka, u svome prvom izdanju 1992. godine, u drugom odsjeku, koji govori o Deset Božjih zapovijedi, donoseći istinu o petoj Božjoj zapovijedi, a pod naslovom Zakonita obrana, u broju 2266 govori o smrtnoj kazni i stavu Crkve prema njoj: „Obrana općeg društvenog dobra traži da se napadača onesposobi da čini zlo. S tim u vezi je tradicionalni crkveni nauk priznao utemeljenim pravom i dužnost zakonite javne vlasti da određuje kazne srazmjerne težini prijestupa, ne isključujući u krajnje teškim slučajevima ni smrtnu kaznu. Iz sličnih razloga nosioci vlasti imaju pravo upotrijebiti oružje da odbiju napadača od građanske zajednice za koju su odgovorni.“¹

Takav stav valja promatrati u kontekstu kaznenog prava i država koje su još prakticirale smrtnu kaznu, te nužnom i opravdanom odnosu Crkve prema njemu. Iz navedenog članka u prvom izdanju Katekizma dalo bi se zaključiti da krajnje teški slučajevi zločina mogu opravdati oduzimanje ljudskog života. Sasvim sigurno ovakva formulacija ne izriče kategorično protivljenje smrtnoj kazni. Riječ je, prije svega, o tradicionalnom stavu Crkve prema svakoj kazni, pa tako i prema pogubljenju, a on uključuje obranu društva i općeg dobra od zločinca čak i oružanim sredstvima, pravednu zadovoljštinu za počinjeno zlo, te konačno popravak samog krivca. Stoga, nastavak istog broja KKC-a donosi tumačenje shvaćanja same kazne: „Prvi je cilj

¹ Katekizam Katoličke Crkve, Glas Koncila, Zagreb, 1994., br. 2266.

kazni popraviti nered prouzročen zlodjelom. Kad je krivac dragovoljno prihvaća, kazna ima vrijednost zadovoljštine. Osim toga, cilj je kazni štiti javni red i osobnu sigurnost. Napokon kazna ima ljekovitu vrijednost: u granicama mogućnosti, treba pridonijeti popravku krivca.²

Prema tome, uporaba državne kazneno-pravne moći služi za zaštitu ljudi i imovine, te obranu javnog poretka i njegovih vrijednosti. U slučaju njihove povrede kazna ima terapeutsku svrhu, tj. popravak prouzročenog nereda. Premda u slučaju dragovoljnog prihvaćanja kazna ima vrijednost zadovoljštine, ni u kom slučaju ne smije se raditi o institucionalnoj osveti. Ipak, o pitanju izvršenja smrtno kazne dvojbeno je kako novo oduzimanje života, premda jednog zločinca, može popraviti prouzročeni nesklad. Tim više, što onaj komu je život oduzet smrtnom kaznom, zasigurno ni sam nema mogućnost popravka. Stoga, sljedeći broj KKC-a, pozivajući se na dostojanstvo svake ljudske osobe, skreće pozornost na nekrvna sredstva, kojima se, ako su dovoljna da se zaštiti javni red i osobna sigurnost, valja svakako zadovoljiti³. Oba ova broja KKC-a izazivali su prijepore i rasprave već od samog objavljivanja, budući da bi primjereno tomu ipak mogli postojati razlozi kojima se vrijednost jednoga ljudskog života pretpostavlja drugomu. Takvi razlozi, istina, više su na teoretskoj, nego na praktičnoj razini, budući da su se suvremena sredstva osiguranja javnoga reda, zaštite sigurnosti i poretka svakako promijenila i uznapredovala. K tomu, žustra rasprava o (ne)opravdanosti smrtno kazne vodila se već više desetljeća u Americi, a osobito od njezina ponovnog uvođenje 1976. godine. Iz istog je razloga i crkveno učiteljstvo već u konačnom izdanju spomenutoga katekizma 1997. godine donijelo izmjenu i dopunu spornog odlomka, te članak 2266 smrtnu kaznu više i ne spominje, a članak 2267 promijenjen je kako slijedi: „Tradicionalni nauk Crkve ne isključuje utjecanje smrtnoj kazni, pretpostavivši puno utvrđivanje identiteta i odgovornosti okrivljenoga, kada je ona jedini mogući put da se efikasno obrani život ljudi od nepravednog napadača. Ako su nekrvna sredstva dovoljna za obranu od nepravednog napadača i da zaštite sigurnost osoba, vlast će se ograničiti na ta sredstva jer ona bolje odgovaraju stvarnim uvjetima općeg dobra i prikladnija su dostojanstvu ljudske osobe. Danas, pak, zbog

² Isto, 2266.

³ Usp. Isto, 2267.

mogućnosti kojima država raspolaže da efikasno suzbija zlodjelo tako da učini neškodljivim onoga koji ga je počinio tako da mu ne onemogući mogućnost iskupljenja, slučajevi apsolutne nužnosti smrtne osude krivca su jako rijetki, ako ne naprosto praktički nepostojeći“ (Evangelium vitae, 56)⁴.

Ovako promijenjen članak KKC-a, premda ponovno ne izriče kategorično protivljenje smrtnoj kazni, stavlja veći naglasak na dostojanstvo ljudske osobe, kojoj su prikladnija nekrvna sredstva, a da se ispune tri ključne svrhe same kazne, koje smo već spomenuli: uspostava općeg dobra kao temeljnog poretka, koji je nuždan za zajednički život, te za sigurnost osoba i društva; uspostaviti minimum poštovanja zakona, ali i djelovati na počinitelja u smislu njegove vlastite promjene i popravka, te njegovo ponovno uključivanje u društvo i davanje vlastitog doprinosa javnom redu i boljitku društva. Nasuprot tomu, ostaje tradicionalna dvojba, smrtna kazna, premda u krajnje nužnim slučajevima obrane, teško može uspostaviti opće dobro, a ni doprinijeti popravku okrivljenika kao ni njegovu društvenom angažmanu. Također, novoformirani članak 2267 ne spominje zadovoljštinu. Naprotiv, kad se uzme u obzir medijski okvir oko izvršenja same smrtne presude, nerijetko je riječ samo o primitivnoj krvnoj osveti, koja poprima okvir zakonske odredbe. Očito je stoga da se potiču državne službe ne samo na prevenciju zlodjela, nego i na korištenje svih efikasnih sredstava kako bi razlozi za smrtnu kaznu bili gotovo nepostojeći. Time se jasno želi istaknuti da je pitanje dostojanstva svakoga ljudskog života nepovredivo, čak i nakon što čovjek počini zlodjelo. To dostojanstvo temelji se na dioništvu na Božjem životu, a ne čovjekovu moralnom (ne) savršenstvu. U skladu je s tim i zaključak Luke Tomaševića koji kaže: „Treba naglasiti da, gledano s pozicije katoličke moralke, ljudski život uvijek sam u sebi posjeduje svoju vrijednost i nikada ne smije biti sredstvo, pa ni onda kada postoji dobra nakana i svrha, kao što je to smanjivanje kriminaliteta u društvu.“⁵

S druge strane, nije zanemarivo ni pitanje sigurnosti same presude, kao i dokaza i okolnosti koji su je prouzročili. Iskustvo

⁴ Catechismo della Chiesa Cattolica, 2267. Vlastiti prijevod ovako izmijenjenog članka katekizma u njegovu tipskom izdanju 1997. godine donosim s talijanskog izvornika dostupnog na službenim vaticanskim mrežnim stranicama: http://www.vatican.va/archive/ccc_it/ccc-it_index_it.html (pristupljeno 28. 8. 2018).

⁵ Luka TOMAŠEVIĆ, Crkva i smrtna kazna, u: Crkva u svijetu, 37 (2002.), br. 3, str. 291.

svjedoči da je apsolutna sigurnost u dokazivanju krivnje rijetko kad moguća. K tomu, što ako se novi dokazi i okolnosti otkriju nakon izvršenja smrtne kazne. Primjereno tomu, izvršenje zakone smrtne kazne lako se može pretvoriti u ubojstvo. Premda je dužnost javne vlasti braniti javni red, mir i sigurnost, nastojanje oko obraćenja i popravka čak i okorjelog kriminalca nije u suprotnosti s ovom obvezom. Naprotiv, središnji motiv održavanja slova zakona, kao i zakonom propisanih kazni, trebao bi biti poštovanje ljudskog dostojanstva, napredak čovjeka i društva, te ostvarivanje njihovih kvalitetnijih sloboda. Stoga se pribjegavanje izvršenju smrtne kazne oštro protivi tom načelu, budući da je zbog neizmjerne vrijednosti čovjekova dostojanstva dužnost svakog čovjeka, ali i društva u cjelini, prevencija protiv zločinā i svega što do njih dovodi, te aktivno poticanje prijestupnika na obraćenje i popravak. Takva prilika mora biti zagwarantirana svakomu, pa i teškom zločincu.

Uza sve navedeno valja istaknuti da Crkveno učiteljstvo kroz povijest, premda se zalagalo za troslojnu svrhovitost same kazne, nikada nije ni naređivalo ili preporučivalo, a ni branilo državama da uvedu smrtnu kaznu. Crkva ostaje na savjetodavnoj razini i u navedenim slučajevima smrtnu kaznu dopušta kao moguću uz ograničenje apsolutne nužnosti. Premda doktrinarne odredbe obaju izdanja Katekizma djeluju nedorečeno, pa čak i konfliktno u odnosu na tradicionalni nauk, jasno je da ovdje nema lakog odgovora, te ipak treba primijetiti napredak shvaćanja i razumijevanja, na koji je u konačnici Crkva i pozvana da bi evanđeoske vrijednosti navijestila suvremenom svijetu i svakom čovjeku.

2. STAV PAPE FRANJE PREMA SMRTNOJ KAZNI

Pontifikatom pape Franje započelo je novo razdoblje u kojem su se pitanja vezana uz smrtnu kaznu počela intenzivnije promišljati. U Pismu suradnicima XIX. međunarodnog kongresa Internacionalnog društva kaznenog prava i III. kongresa Latino-američkog društva kaznenog prava i kriminologije, u svibnju 2014. godine, papa Franjo ističe tri bitne točke katoličkog stava prema pravdi koja poštuje dostojanstvo i prava ljudske osobe, bez diskriminacije, a to su: popravak, ispovijed i kajanje.⁶ Obrača-

⁶ Usp. Papa FRANJO, Pismo suradnicima XIX. međunarodnog kongresa Internacionalne udruge kaznenog prava i III. kongresa latino-američke udruge kaznenog

jući se predstavnicima toga Internacionalnog društva kaznenog prava u listopadu 2014. godine, papa Franjo ujedno je pozvao sve kršćane i sve ljude dobre volje na momentalno zauzimanje za dokidanje smrtne kazne u svim državama, kao i za dokidanje doživotnog zatvora, budući da ga smatra prikrivenom smrtnom kaznom.⁷ Već sljedeće godine u pismu koje je uputio Federicu Mayoru, predsjedniku Internacionalne komisije protiv smrtne kazne, a obrazlažući nauk Crkve o dostojanstvu čovjeka kao slike Božje i analognoj nepovredivosti ljudskog života od začeca do prirodne smrti koji Crkva baštini na temelju knjige Postanka (usp. Post 1, 26), papa Franjo odlučno tvrdi: „U današnje vrijeme smrtna je kazna nedopustiva, bez obzira koliki zločin osuđenika mogao biti. Ona je kršenje nepovredivosti života i dostojanstva ljudske osobe, što je u suprotnosti s Božjim planom o čovjeku i društvu, kao i njegovom milosrdnom pravednošću, te priječi usklađivanje s pravednim ciljem kažnjavanja. Ona ne donosi pravednost žrtvama, već izaziva osvetu.“⁸

Konačno, tema nedopustivosti smrtne kazne, nametnula se kao jedna od presudnih i o proslavi 25. obljetnice objave Katekizma Katoličke Crkve, osobito zbog već navedenog članka 2267. Papa Franjo vidi 25. obljetnicu kao dobru priliku i čuvanja i nasljedovanja puta koji je u proteklim godinama poduzet i predstavljanja sve ljepote vjere u Isusa Krista, ali novim i obnovljenim jezikom. Tim povodom sasvim jasno ističe: „Smrtna kazna je nehumana mjera, koja uvijek poništava ljudsko dostojanstvo. U svojoj biti ona proturječi Evanđelju, jer namjerno želi okončati ljudski život, koji je uvijek svet u očima Stvoritelja i čiji je pravi sudac i jamac u konačnici sam Bog. Nijedan čovjek, čak ni ubojica ne gubi svoje ljudsko dostojanstvo (Pismo predsjedniku Međunarodne komisije protiv smrtne kazne, 20. ožujka 2015.),

prava i kriminologije, Vatikan, 30. svibnja 2014., u: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/letters/2014/documents/papa-francesco_20140530_lettera-diritto-penale-criminologia.html (pristupljeno 5. 9. 2018.). Vlastiti prijevod ovog i ostalih istupa sve trojice papa donosim s talijanskog ili njemačkog izvornika dostupnog na službenim vatikanskim mrežnim stranicama.

⁷ Usp. Papa FRANJO, Nagovor delegaciji Internacionalnog društva kaznenog prava (AIDP), Vatikan, 23. listopada 2014., II. a, u: https://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2014/october/documents/papa-francesco_20141023Associazione-internazionale-diritto-penale.html (pristupljeno 3. 9. 2018.).

⁸ Papa FRANJO, Pismo predsjedniku internacionalne komisije protiv smrtne kazne, Vatikan, 20. ožujka 2015., u: https://w2.vatican.va/content/francesco/de/letters/2015/documents/papa-francesco_20150320_lettera-pena-morte.html (pristupljeno 5. 9. 2018.).

jer Bog je Otac koji uvijek čeka obraćenje svoga sina, koji spoznajući vlastitu krivnju traži oprost i započinje novi život. Stoga, nikome se ne smije priječiti ne samo život, nego i mogućnost moralnog i egzistencijalnog obraćenja, budući da to vodi dobrobiti zajednice.⁴⁹

Razlog zašto se čak i u Vatikanu kroz povijest pribjegavalo izvršenju smrtne kazne, te zašto je njezina mogućnost ostala ugrađena i u KKC-u papa Franjo vidi u pribjegavanju više legalističkim umjesto kršćanskim stajalištima. Time je briga za održanje vlasti i moći te za očuvanje materijalnog bogatstva uzela prednost pred istinskim svjedočenjem evanđelja i pred naviještanjem nepobitnog dostojanstva čovjeka i njegova prava na život¹⁰. Stoga u nastavku istoga govora, a pozivajući se na dostojanstvo svakoga ljudskog života, koji ne može zapriječiti čak ni počinjeno zlodjelo, papa Franjo naglašava nužnost čuvanja, ali i definiranja pologa vjere u novim prilikama, budući da je riječ o živoj i dinamičnoj stvarnosti, te stoga poziva: „Ne može se sačuvati nauk, a ne dopustiti njegov razvoj. Ne može ga se vezati uz usku i nepromjenjivu interpretaciju bez trnjenja Duha Svetoga i njegova djelovanja.“¹¹

U kontekstu govora o dostojanstvu čovjeka naglasak svake kazne mora biti očuvanje života, ali i popravak prekršitelja ako je moguć, te očuvanje i zaštita drugih. Primjereno suvremenim dostignućima i uređenjima država, ovakav razvoj crkvene nauke sasvim je u skladu sa zahtjevima vremena. Novo definiranje ni u kom slučaju nema cilj podcijeniti trpljenje žrtava, ni aboliciju počinjena zločina, nego samo želi istinski proniknuti evanđeoske temelje čovječnosti, na kojima mora počivati duh svakog zakona. Takav zakon nije svrha sam sebi, nego služi dobru čovjeka. Jasno je da je u njegovu postignuću potreban dijalog svih sastavnica društva, no evanđeosko usmjerenje neupitno je. Upravo takav pristup doveo je do novog formuliranja članka 2267 KKC-a, koji odredbom pape Franje od 2. kolovoza 2018. glasi: „Dugo vremena je pravo na izvršenje smrtne kazne od strane legitimne vlasti - nakon pravičnog sudskog procesa - smatrano prikladnim,

⁹ Papa FRANJO, Nagovor u povodu 25. obljetnice objave Katekizma Katoličke Crkve, Vatikan, 11. listopada 2017., u: https://w2.vatican.va/content/francesco/de/speeches/2017/october/documents/papa-francesco_20171011_convegno-nuova-evangelizzazione.html (pristupljeno 5. 9. 2018.).

¹⁰ Usp. Isto.

¹¹ Isto.

iako krajnjim, odgovorom na ozbiljnost pojedinih zločina i kao prihvatljivo sredstvo za očuvanje općeg dobra. Danas postoji sve veća svijest da se dostojanstvo osobe ne gubi čak ni ako je netko počinio najteže zločine. Osim toga, unaprijeđeno je razumijevanje značenja samih kaznenih sankcija koje provodi država. Konačno, razvijeni su učinkovitiji zatvorski sustavi koji jamče obvezujuću obranu građana, ali istodobno ne priječe konačnu mogućnost popravka počinitelja. Stoga, Crkva uči u svjetlu Evanđelja da je 'smrtna kazna je nedopustiva jer krši nepovredivost i dostojanstvo osobe' i odlučno zagovara njezino ukidanje diljem svijeta.¹²

U popratnom pismu koje je tim povodom Kongregacija za nauk vjere, na čelu s kardinalom Ladariom, uputila biskupima, pozivajući se na autentičan razvoj crkvene doktrine, istaknuta je skladnost novodefiniranog članka s dosadašnjim stavovima Crkvenog učiteljstva. Prethodne formulacije KKC-a, premda na istom tragu, bile su opterećene primarnom odgovornošću javne vlasti za zaštitu osoba i općeg dobra, a u društvenom okruženju u kojem je bilo teško jamčiti da zločinac neće opetovano počiniti zlodjelo. Ipak, nova formulacija o apsolutnoj neprihvatljivosti smrtne kazne želi u svjetlu Kristova evanđelja doprinijeti boljem razumijevanju stvorenog poretka, obnovljene čovjekove kristolikosti i u njemu pružene strpljivosti i milosrdnosti koja dovodi do obraćenja svakog čovjeka, pa tako i zločinca.¹³ Upravo takav stav u skladu je s učenjem Ivana Pavla II., njegovim beskompromisnim zahtjevom očuvanja života i istinom o dostojanstvu ljudske osobe, koja je donesena u njegovoj enciklici *Evangelium vitae*. Stoga želimo iste vrijednosti dočitati upravo u svjetlu učenja Ivana Pavla II.

¹² Kongregacija za nauk vjere, Nuova redazione del n. 2267 del Catechismo della Chiesa Cattolica sulla pena di morte – Rescriptum “ex Audentia SS.mi”, 2. 8. 2018. u: <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2018/08/02/0556/01209.html#DE> (pristupljeno 6. 9. 2018.).

¹³ Usp. Kongregacija za nauk vjere, Lettera ai Vescovi circa la nuova redazione del n. 2267 del Catechismo della Chiesa Cattolica sulla pena di morte a cura della Congregazione per la Dottrina della Fede, 2. 8. 2018., u: <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2018/08/02/0556/01210.html> (pristupljeno 6. 9. 2018.).

3. STAV IVANA PAVLA II. – PAPE ŽIVOTA PREMA SMRTNOJ KAZNI

Pontifikat Ivana Pavla II. ističe se među pontifikatima trojice papa trećega tisućljeća, ne samo po duljini od gotovo tri desetljeća i činjenici da je pripremio i uveo Crkvu u novi milenij, nego i po njegovu upornom zalaganju, od prvoga dana pontifikata pa sve do smrti, za zaštitu života i dostojanstva čovjeka. Tu posebnu zadaću vlastite papinske službe u obrani čovjeka najavio je već u svojoj programatskoj enciklici *Redemptor hominis* (1979.) i njoj ostao vjeran sve do smrti. Premda je sama enciklika kristološki usmjerena, njezin poseban naglasak usmjeren je na utjelovljenje vječne Riječi, te samim time na čovjeka i nepovredivo dostojanstvo njegova života. U tom smislu Marian Machinek s pravom ga naziva „Papom Života“¹⁴ i ističe: „Velika većina njegovih imponiranih napisanih djela odnose se na problematiku života, a brojni istupi izravno se bave pitanjem zaštite života. Ne manje važne bile su brojne inicijative poljskog Pape na institucionalnoj razini. [...] Jedna od najvažnijih inicijativa za zaštitu života bila je 1994. osnivanje Papinske akademije za život, poznate po latinskom imenu 'Pro Vita'. To je bio adekvatan odgovor na intenziviranje bioetičke rasprave u svijetu, koji je nasuprot silnom napretku u biomedicini, otkrio ozbiljne razlike u etičkom prosuđivanju nekih medicinskih postupaka.“¹⁵

Svakako u istom duhu valja promatrati i osnutak povjerenstva za izradbu nacrtu Katekizma Katoličke Crkve za vrijeme pontifikata Ivana Pavla II. Tajnik tog povjerenstva u njegovoj prvoj redakciji koncem osamdesetih godina XX. stoljeća bio je Christoph Schönborn. U razgovoru u povodu 25. obljetnice Katekizma on svjedoči da je temeljni princip ove redakcije bio vjera u Presveto Trojstvo i u Isusa Krista bogočovjeka:

„U srcu je pogled na jednog, živoga i trojedinog Boga. To se najbolje vidi u prvoj rečenici Katekizma koji, poput bljeska, najavljuje kompletan sadržaj Katekizma: 'Bog neizmerno savršen i blažen u sebi samome slobodno je stvorio čovjeka da ga učini dionikom svoga blaženog života.' Zapravo u tom prvom broju Katekizma objavljene su obije temeljne točke ove elipse: teocentrično težište na Božje otajstvo i temeljni fokus na čovje-

¹⁴ Usp. Marian MACHINEK, *Heilige und vorletzte Wirklichkeit. Einsatz Johannes Pauls II. für die Würde des menschlichen Lebens*, u: *The Person and the Challenge*, 2 (2012.), br. 1, str. 52.

¹⁵ Isto, str. 52.

ka, budući da je Bog postao čovjekom. Stoga je drugo težište ove elipse Isus Krist. Oko otajstva Božjega i oko bogočovječjeg otajstva Isusa Krista – oko ove dvostruke središnje točke, kruži cijeli prikaz ovog učenja.¹⁶

Temeljni vjerski sklad željelo se prenijeti i u članke Katekizma. Ipak, između ostalih, tema smrtne kazne od samog početka izazivala je prijepore. Schönborn ističe da mnogi čitatelji članka 2267, u prvom izdanju KKC-a, stječu dojam kako tradicionalno učenje Crkve, nakon što se zadovolje uvjeti identiteta, kaznene odgovornosti i nužne obrane, ne isključuje smrtnu kaznu, premda se u nastavku govori da nekrvna sredstva uvijek imaju prednost. Iz istog razloga, svjedoči Schönborn, papa Ivan Pavao II. tražio je sretnije rješenje, ali je isto prihvatio zasigurno iz poštovanja prema onome što se ovdje naziva „tradicionalno učenje Crkve“¹⁷. K tomu, analizirajući kontekst i težinu vremena u kojem se Papa zalaže za prava čovjeka, među kojima je prvo pravo na život, Bonaventura Duda objašnjava: „Papa nipošto nije neki zaneseni optimist, bez dubljega zapažanja kako se čovjekova prava pa i sama međunarodna suradnja teško probijaju iz željenoga u stvarni plan. [...] Papa se ne ustručava dići svoj glas za obranu čovjekovih prava, ali uvijek sa svojim tipičnim osjećajem i za istinu, ali i s pažljivošću prema svima, osobito prema ljudima drukčijih uvjerenja.“¹⁸

Vjerojatno i tu treba tražiti razlog, zašto je Papa dopustio da postojanje smrtne kazne, makar u ograničenoj primjeni stoji u KKC-u. Takav Papin stav u skladu je s naglaskom u apostolskoj konstituciji *Fidei depositum*, kojom je 11. listopada 1992. godine objavljen Katekizam: „Katekizam mora vjerno i organski izložiti nauk Svetoga pisma, Predaje koja živi u Crkvi i autentičnog Učiteljstva, kao i duhovnu baštinu Otaca, Naučitelja, svetica i svetica Crkve, da tako omogućući bolju spoznaju kršćanskog otajstva i osvježi vjeru naroda Božjega. On mora voditi računa o tumačenju nauka što ih je Duh Sveti nadahnjivao Crkvi tijekom vremena. Nužno je također da pomogne osvijetliti svjetlom vjere nove prilike i probleme kojih u prošlosti još nije bilo. Katekizam

¹⁶ Christoph SCHÖNBORN, Kardinals-Interview zum Katechismus: Erfahren, „was die Kirche lehrt“, u: <https://www.erzdioezese-wien.at/pages/inst/14428675/text/article/60281.html> (pristupljeno 7. 9. 2018.).

¹⁷ Usp. Isto.

¹⁸ Bonaventura DUDA, Čovjekova prava u naučavanju pape Ivana Pavla II., u: *Obnovljeni život*, 38 (1983.), br. 3 – 4, str. 219.

će stoga iznositi novo i staro (usp. Mt 13, 52), jer je vjera uvijek ista i ujedno je izvor stalno novih osvjetljenja.¹⁹

Trajna evanđeoska istina koja pripada nepromjenjivom položaju vjere jest čovjekovo dostojanstvo, objavljeno u njegovoj bogolikosti te nakon prvog pada obnovljeno u njegovoj kristolikosti. Vodeći računa o dužnosti Crkve da upravo taj polog čuva i osvježava u suvremenom vremenu, Ivan Pavao II. posvetio je svoje brojne istupe bezuvjetnom očuvanju ljudskog života, a tako i pred smrtnom kaznom. Središnja Papina misao o ljudskom dostojanstvu i dužnosti čuvanja života sažeta je u enciklici *Evangelium vitae*, u kojoj tri broja posvećuje upravo temi nespojivosti smrtno-kazne s evanđeljem i kulturom života, te njezinoj praktičnoj nedopustivosti. Već na konferenciji za tisak na kojoj je predstavljena ova enciklika, tadašnji prefekt Kongregacije za nauk vjere, kard. Ratzinger, koji je ujedno i pomagao papi Ivanu Pavlu II. u njezinu nastanku, najavio je da će sporni članak KKC-a 2266 biti pravovremeno prerađen i usklađen s enciklikom, koja u ovom slučaju ide korak naprijed.²⁰ Stoga odmah na početku enciklike, Ivan Pavao II. proklamira bit ljudskog života. On kaže: „To je sveta stvarnost, koja nam se povjerava da je čuvamo s osjećajem odgovornosti i da je dovedemo do savršenstva u ljubavi i daru nas samih Bogu i braći.“²¹

Takva svetost svakoga ljudskog života obvezuje na pozornost i poštovanje koje mu nepobitno pripada tijekom njegova cjelokupnog postojanja. A Papa je uporno isticao u svojim brojnim istupima da je to period od trenutka začeća do prirodne smrti. Zasigurno takvo zalaganje za svetost i nepobitno dostojanstvo ljudskog života Papa je svrstao pod naslov „Kultura života“ i „Civilizacija ljubavi“. Njima nasuprot jesu stavovi karakteristični za mentalitet koji Ivan Pavao II. naziva Anti-životnim mentalitetom. Riječ je, zapravo, o Kulturi smrti, koja, kada dobije političke konotacije i zakonske regulative, pretvara cijelo društvo u Civili-

¹⁹ IVAN PAVAO II., Apostolska konstitucija *Fidei depositum* za objavljivanje Katekizma Katoličke Crkve prema Drugom vatikanskom saboru (11. 10. 1992.), u: *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, Glas Koncila, 1994., str. 12.

²⁰ Usp. Ema VESELY, Ivan Pavao II. za novu kulturu života, u: *Obnovljeni život*, 51 (1996.), br. 3, str. 266.

²¹ IVAN PAVAO II. *Evangelium vitae* – *Evanđelje života*, Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2003., br. 2. U nastavku donosimo samo naslov enciklike *Evangelium vitae* i broj odlomka.

zaciju smrti²². A njezin bitan dio jest i smrtna kazna. Stoga Papa ponajprije pozivajući se na primjer dobrog Samaritanca iz Lukina Evanđelja (usp. Lk 10, 29–37) i njegove geste prihvaćanja onih koji su u potrebi, vlastitog žrtvovanja za njih i nesebičnog služenja Papa govori o potrebi izgradnje civilizacije života i ljubavi. Riječ je o znakovima nade, koji su usmjereni osvješćivanju društva u nastojanjima protiv rata kao načina za rješavanje sukoba, ali i ustrajno traženje učinkovitih i nekrvnih sredstava kako bi se očuvao javni mir, sigurnost i život. U tom kontekstu Papa izriče odbojnost suvremenog društva protiv smrtno kazne i kaže: „Na istom horizontu postavlja se također sve raširenije protivljenje javnog mnijenja smrtnoj kazni makar samo kao sredstvo »zakonite obrane« društva, s obzirom na mogućnosti s kojima raspolaže moderno društvo da djelotvorno uguši zločin na način da, dok onoga tko je zločin počinio čini neškodljivim ne oduzima mu sasvim mogućnost da se otkupi.“²³

Dostojanstvo je čovjeka ne samo nemjerljivo, nego i nepovredivo. Stoga Papa u nastavku enciklike objašnjava njegovu bit, podrijetlo i stvarnost: „Život čovjeka dolazi od Boga, on je njegov dar, njegova slika i otisak, udio u njegovom životnom dahu. Prema tome, Bog jedini Gospodar ovoga života: čovjek ne može njime raspolagati.“²⁴

Stoga je odnos svakog čovjeka prema životu definiran u njegovu odnosu prema Bogu kao izvoru i darovatelju života. Zato Papa nastavlja: „Od svetosti života proizlazi njegova nepovredivost, od iskona upisana u srce čovjeka, u njegovu savjest. Pitanje: ‘Što si učinio?’ (Post 4, 10), kojim se Bog obraća Kajinu, nakon što je ovaj ubio svoga brata Abela, sadrži iskustvo svakog čovjeka: u dubini njegove savjesti on se poziva na nepovredivost života svoga i života drugih, kao stvarnost koja mu ne pripada, jer je vlasništvo i dar Boga Stvoritelja i Oca.“²⁵

Premda će ta istina starozavjetnog dostojanstva i nepovredivosti ljudskog života doseći svoje puno savršenstvo u Isusovu Govoru na gori i u Blaženstvima, te u zapovijedi ljubavi, ipak je temeljni pokazatelj životne vrijednosti, za koju se svaki čovjek

²² Usp. IVAN PAVAO II. Pismo obiteljima (2. veljače 1994.), 13, u: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/letters/1994/documents/hf_jp-ii_let_02021994_families.html (pristupljeno 17. 9. 2018.).

²³ Evangelium vitae, 27.

²⁴ Isto, 39.

²⁵ Isto, 40.

mora zauzimati, ali i granica koju ne smije prekoračiti. Premda ni ova enciklika izrijekom ne navodi da je primjena smrtna kazna po sebi apsolutno neprihvatljiva, nego je dopušta u kontekstu graničnih slučajeva, Papa apelira na pozitivan smisao pete Božje zapovijedi – Ne ubij! Nije slučajno da se ona nalazi upravo u središtu Dekaloga. Taj pozitivni smisao zakona ima u vidu obraćenje i popravak čak i zločinca. Vodeći računa da i sam KKC u izrazito teškim i bezizlaznim situacijama opće sigurnosti, ali ujedno i vrlo rijetkim i praktično gotovo nemogućim, dopušta govoriti o smrtnoj kazni, Papa ističe: „Jasno je, da bi postigli sve te ciljeve, mjera i kakvoća kazni moraju biti pažljivo odvagane i donesene, i ne smiju dostići krajnju mjeru ubijanja krivca osim u slučaju apsolutne nužnosti, tj. kad zaštita društva drugačije ne bi bila moguća. Danas ipak, uslijed sve prilagodljivije organizacije kaznenih ustanova, takvi su slučajevi jako rijetki, ako ne praktično nepostojeći. U svakom slučaju, vrijedi načelo Katekizma Katoličke Crkve prema kojemu ‘ako su dovoljna nekrvna sredstva da se ljudski život obrani od napadača te se javni red i osobna sigurnost zaštiti, vlast će se ograničiti na ta sredstva, jer bolje odgovaraju stvarnim uvjetima općeg dobra i sukladniji su s dostojanstvom ljudske osobe’.”²⁶

Društvo, naime, posjeduje sredstva i načine ne samo prevencije, nego i direktne intervencije naspram mogućih zločina. Time se ispunja obveza humanosti kaznenoga prava, ujedno se ostvaruje pravednost, a da se ne otvara prostor osveti ili povredivosti ljudskog dostojanstva. U skladu s tim u nastavku enciklike, Papa opetovano poziva da poštovanju svakog života, pa čak i životu krivca i nepravednog zločinca, valja posvetiti doličnu pozornost, te u tom smislu zapovijed “Ne ubij!” ima apsolutnu vrijednost.²⁷ Primjereno tomu želi se iskoristiti odbojnost društva prema smrtnoj kazni te u tom kontekstu primijetiti začuđujuću samovolju, bahatost i slabljenje osjetljivosti spram nepovredivosti života nerođenih. U tom kontekstu Papa donosi zaokruženo moralno gledište spram dostojanstva svakoga ljudskog života:

„Namjerna odluka da se nedužno ljudsko biće liši svoga života, s moralnog stajališta je zla, i nikad ne može biti dopuštena, ni kao svrha ni kao sredstvo za dobar svršetak. Ona je, uistinu, teška neposlušnost prema moralnom zakonu, čak samom

²⁶ Isto, 56. U bilješkama je navedeno: Katekizam Katoličke Crkve, br. 2267.

²⁷ Usp. Isto, 57.

Bogu, njegovom tvorcu i jamstvu; proturiječi osnovnim krepostima pravde i ljubavi. 'Ništa i nitko ne može odobriti ubojstvo nedužnog ljudskog bića, zametka ili začetka, što god bio, dijete ili odrastao, starac, neizlječivo bolestan ili umirući. Osim toga, nitko ne može zahtijevati taj čin ubojstva za sebe ili za nekog drugog povjerenog njegovoj odgovornosti, niti na nj može pristati izričito ili prešutno. Nikoja vlast ga ne može zakonito nametnuti'. U pravu na život, svako nedužno ljudsko biće apsolutno je jednako svima drugima. Ta jednakost je temelj svakog autentičnog društvenog odnosa koji, da bi uistinu bio takav, ne može se temeljiti na istini i pravednosti, prepoznavajući i štiteći svakog muža i svaku ženu kao osobu a ne kao stvar s kojom se može raspolagati. Pred moralnim propisom koji zabranjuje izravno ostvarenje nedužnog ljudskog bića 'ne postoje privilegiji niti izuzeci za nikoga. Biti gospodar svijeta ili posljednji bijednik na licu zemlje ne čini nikakvu razliku: pred moralnim zahtjevima svi smo apsolutno jednaki'²⁸

Ove riječi predstavljaju ključnu prekretnicu u stavu Crkve prema smrtnoj kazni, koja će na koncu rezultirati kategoričnim ne njezinoj mogućnosti i postojanju. Očito je da Ivan Pavao II. ne posustaje pred pesimizmom zla i nedaćama koje su se nadvile nad čovjeka i dostojanstvo njegova života. Vjerujući u bolje sutra, on želi istaknuti nepovredivost čovjekova života radi ostvarenja humanijeg društva.²⁹ Stoga je nerijetko, pozivajući se na navedene retke enciklike *Evangelium vitae*, Ivan Pavao II. u brojnim je prilikama isticao iste vrijednosti. Osobito u prilici obraćanja za Svjetski dana mira, te u diplomatskim susretima. Tako je u božićnoj poruci *Urbi et Orbi* 1998. nasuprot anđeoskom pozivu upućenom svim ljudima: „Christus natus est nobis: venite, adoremus!“ istaknuo iznimno tužne suprotnosti koje izviru iz ljudske krivnje, pa čak i zloće, a natopljene su bratskom mržnjom i besmislenim nasiljem. Ubrajajući smrtnu kaznu među goruće teškoće današnjice, Papa ističe:

„Novi božićni poticaj [stvaranju nade] u svijetu može biti konsenzus o hitnim i primjerenim mjerama s ciljem da se zaustavi proizvodnju i trgovinu oružjem, da se zaštiti ljudski život, dokine

²⁸ Isto. U bilješkama je navedeno: KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, Izjava o eutanaziji *Jura et bona* (5. svibnja 1980.), II: AAS 72 (1980), 546; Ivan Pavao II. Enc. *Veritatis splendor* (6. kolovoza 1993.), 96, u: AAS (1993.), 1209.

²⁹ Usp. Željko PULJIĆ, *Kultura u misli Ivana Pavla II.*, u: *Bogoslovska smotra*, 55 (1986.), br. 3 – 4, str. 413.

smrtna kazna, oslobodi djecu i mladež bilo kojeg oblika zlostavljanja, da se zaustavi okrvavljene ruke onih koji su odgovorni za genocid i ratne zločine, da se problemima okoliša, osobito nakon nedavnih prirodnih katastrofa posveti neophodna pozornost, koja im pripada u kontekstu očuvanja stvorene stvarnosti i ljudskog dostojanstva!³⁰

Ovaj istup Ivana Pavla II. zapravo je označen kao zauzimanje za svjetski moratorij na smrtnu kaznu. Stoga se istim pitanjem papa Ivan Pavao II. intenzivno bavio i na svome apostolskom putovanju u Ameriku, tj. u Mexico City i St. Louis, već početkom 1999. godine. Glavna tema većine njegovih obraćanja bila je ljudski život i njegovo dostojanstvo u kontekstu aktualnih zbivanja na američkom kontinentu, ali i općenito u svijetu. Tako u propovijedi na zaključnome euharistijskom slavlju sinodalnog zasjedanja američkih biskupa vrlo jasno nabraja zla koja konačno moraju biti dokinuta: „Vrijeme je da se jednom zauvijek s ovog kontinenta iskorijeni svaki napad na život. Ne smije više biti nasilja, niti terorizma, niti trgovine drogom! Ne smije biti mučenja ili drugih vrsta iskorištavanja! Nepotrebno posezanje za smrtnom kaznom mora biti zaustavljeno! Ne smije biti iskorištavanja slabih, niti rasne diskriminacije, niti getoizacije siromašnih! Nikad više!”³¹

U nastavku istoga pastoralnog putovanja, obraćajući se diplomatskom korpusu, obrazlaže temeljni stav Crkve prema svakom čovjeku, utemeljen na dostojanstvu osobe: „Crkva ostaje vjerna misiji svoga Utemeljitelja i neumorno naviješta da je ljudska osoba mora biti u središtu svakog građanskog i društvenog poretka, kao i bilo kojeg tehničkog i gospodarskog napretka. Ljudska povijest ne smije biti protiv čovjeka. To bi značilo okrenuti se protiv Boga, čija je čovjek živa slika, makar bio zaveden zabludama ili iskrivljivanjem zakona.”³²

³⁰ IVAN PAVAO II., Božićna poruka Urbi et Orbi 1998., br. 5, u: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/messages/urbi/documents/hf_jp-ii_mes_25121998_urbi.html (pristupljeno 7. 9. 2018.).

³¹ IVAN PAVAO II., Propovijed na euharistijskom slavlju na zaključku sinodalnog zasjedanja biskupa Amerike, Mexico City, 23. siječnja 1999., u: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/homilies/1999/documents/hf_jp-ii_hom_19990123_mexico-guadalupe.html (pristupljeno 10. 9. 2018.).

³² IVAN PAVAO II., Govor pred predsjednikom republike i diplomatskim korom u Mexico City-u, 23. siječnja 1999., u: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/speeches/1999/january/documents/hf_jp-ii_spe_19990123_mexico-diplomatic.html (pristupljeno 14. 9. 2018.).

Pohodivši St. Louis, Papa polazi od događaja utjelovljenja, koji nije samo plod čovjekova traženja Boga, nego dolazak Boga čovjeku u susret da mu objavi istinu o njegovoj bogolikosti. Taj isti Bog, prema apostolu Ivanu, objavio se kao ljubav, stoga je dužnost svakog čovjeka upravo njezino naviještanje. Upravo to je zadaća nove evangelizacije na koju Papa opetovano poziva kad kaže: „Nova evangelizacija zahtijeva od Kristovih nasljednika bezuvjetno biti za život – ‘pro-life’, biti onima koji Evanđelje života naviještaju, slave i služe mu u svakoj Prilici. Znak nade je sve veća spoznaja da se dostojanstvo ljudskog života nikad ne smije nijekati, čak ni u slučaju onoga koji je učinio teško zlo. Suvremeno društvo ima sredstva zaštite, bez da prekršitelju zaniječe priliku obraćenja (usp. *Evangelium vitae*, 27). Kao što sam to nedavno učinio na Božić, ponovno pozivam na postizanje suglasja oko ukidanja okrutne i nepotrebne smrtne kazne.“³³

Uz ovo pastoralno putovanje, koje je na svojevrsan način označilo i prekretnicu u definiranju crkvenog stava prema smrtnoj kazni i njezinu konačnom dokidanju, značajno je spomenuti i uspješno zalaganje Ivana Pavla II. u slučaju smrtne presude, na koju je osuđen ubojica Darrel J. Mease (1999. godine), te bezuspješna zalaganja u slučaju Karle Faye Tucker (1998. godine), Timothyja McVeigha (2001. godine) i drugih osuđenika. K tomu, donoseći novi Ustav države Vatikan, koji je stupio na snagu 22. veljače 2001. godine, Papa je konačno iz njega izbacio smrtnu kaznu. Takvo redefiniranje temeljnog zakona obrazloženo je u uvodu *Motu Propria* riječima: „Kao je navedeno u uvodu novog zakona, Papa je prepoznao ‘potrebu s vremena na vrijeme donijeti promjenu sustavnog i nasljednog oblika pravnog sustava Vatikanske države’.“³⁴

Takav stav zasigurno je u skladu s temeljnom zadaćom Crkve novog tisućljeća, koju se daje sažeti pod pojam „nove evangelizacije“. U svome apostolskom pismu *Novo millennio ineunte* početkom 2001. godine, Ivan Pavao II. poziva na hrabro suočavanje s izrazito zahtjevnom i sve složenijom situacijom u kontekstu globalizacije, ali i međusobne povezanosti kultu-

³³ IVAN PAVAO II., Propovijed na pastoralnom putovanju u St. Louis, USA, 27. siječnja 1999., u: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/homilies/1999/documents/hf_jp-ii_hom_19990127_stlouis.html (pristupljeno 14. 9. 2018.).

³⁴ IVAN PAVAO II., *Motu Proprio: Novi Ustav države Vatikan*, Vatikan, 26. studenoga 2000., u: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/motu_proprio/documents/hf_jp-ii_motu-proprio_20001126_legge-fondamentale-scv.html (pristupljeno 17. 9. 2018.).

ra i naroda. Za Crkvu životno važan novi zamah evanđeoskog i apostolskog navještaja, koji će donijeti Krista svakom čovjeku i u novonastalim prilikama ispravno vrednovati njegovo dostojanstvo i identitet³⁵. Iz istih motiva, Papa se redovito koristio i svojim diplomatskim i političkim utjecajem kako bi upozorio na nedopustivost primjene smrtno kazne. Značajno je spomenuti govor prigodom predaje vjerodajnica nove veleposlanice pri Svetoj Stolici, gospođe Leonida Vera, u kojem Ivan Pavao II. ističe da samo produbljenje poimanja ljudskog dostojanstva može doprinijeti dokinuću terorizma, a nikako smrtna kazna. Naime, Filipini i druge azijske države pogođene su ekstremnim siromaštvom, koje nerijetko vodi u zločin, nasilje i krvoproliće. Upravo se zato u to vrijeme ponovno razvila rasprava o njezinu pribjegavanju. Pozivajući se na 27. broj enciklike *Evangelium vitae*, Papa tom prigodom ističe: „Svjestan činjenice da je pitanje smrtno kazne i njezine primjene ponovno postalo važna tema nacionalnoj raspravi u vaše zemlje, želio bih ponoviti da se svrha pravde u današnjem svijetu bolje postiže ako se ne pribjegava smrtnoj kazni. [...] Dok civilna društva imaju dužnost biti pravedna, oni također imaju obvezu biti milosrdni.“³⁶

Iz svega navedenoga očito je da papi Ivanu Pavlu II. na srcu leži život čovjeka i njegovo nepovredivo dostojanstvo. Papa je svjestan izazova i opasnosti suvremenog vremena, ali je neumoran u inzistiranju da javna vlast pronade način i sredstva kako bi se očuvala nepovredivost čovjekove bogolikosti koja je sadržana u njegovu pravu na život. Naime, Papa smatra da peta Božja zapovijed obvezuje svakog čovjeka u srcu i savjesti, samim tim što je čovjek, bez obzira bio vjernik ili ne. To je polazište za sveopću opredijeljenost pro-life. U kontekstu te opredijeljenosti, zapovijed „Ne ubij!“ uključuje ne samo sveopću zabranu oduzimanja života smrtnom kaznom, nego i promicanje i izgradnju „kulture života“³⁷. To je nova nada za društvo trećega tisućljeća, od koje Papa ne želi izuzeti apsolutno nikoga, pa ni najtežeg zločinca.

³⁵ Usp. IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Novo millennio ineunte* na završetku velikog jubileja 2000. godine od 6. siječnja 2001., 40, u: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/apost_letters/2001/documents/hf_jp-ii_apl_20010106_novo-millennio-ineunte.html (pristupljeno 19. 9. 2018.).

³⁶ IVAN PAVAO II., Nagovor nj. e. gđi. Leonidi L. Vera, veleposlanici Republike Filipini pri Svetoj Stolici, Vatikan 19. travnja 2004., u: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/2004/april/documents/hf_jp-ii_spe_20040419_philippines-ambassador.html (pristupljeno 14. 9. 2018.).

³⁷ Usp. E. VESELY, Ivan Pavao II. za novu kulturu života, str. 265.

4. STAV PAPE BENEDIKTA XVI. PREMA SMRTHOJ KAZNI

Premda je pontifikat pape Benedikta XVI. trajao relativno kratko u odnosu na gotovo tri desetljeća papinstva Ivana Pavla II., značajni su njegovi istupi i razmišljanja o čovjekovu dostojanstvu vezani uz ovu temu, te zalaganja za osuđeniike na smrtnu kaznu. Kao prefekt Kongregacije za nauk vjere od 1981. do svog izbora za Petrova nasljednika 2005. godine, kard. Ratzinger predsjedao je Komisiji od dvanaest kardinala i biskupa koji su u periodu od šest godina trebali pripremiti prvo izdanje Katekizma Katoličke Crkve. K tomu, na zahtjev pape Ivana Pavla II., nakon Međunarodnoga katehetskog kongresa u listopadu 2003. godine, povjerenom mu je uredništvo Kompendija kao sažetka navedenoga Katekizma, kako bi se zadržali svi bitni i temeljni elementi vjere Crkve, te omogućilo jednim cjelovitim pogledom obuhvatiti čitavu panoramu katoličke vjere. Kompendij je osobno odobrio kao papa Benedikt XVI. neposredno nakon konklava, 28. lipnja 2005. godine³⁸. U njemu se ističe obveza poštovanja svakoga ljudskog života zbog njegove svetosti, koja uključuje Božje stvoriteljsko djelo o trajnoj povezanosti sa svojim Stvoriteljem, kao jedinom svrhom³⁹. Primjereno tomu o pitanju kazne, Kompendij je smješta u nadležnost zakonite javne vlasti, tradicionalno ističući njezinu trostruku ulogu: popraviti zlodjelom nastali nered, štititi javni red i sigurnost osoba te pridonijeti popravku samog krivca⁴⁰. Kad je riječ o smrtnoj kazni, nasljeduje se stav enciklike *Evangelium vitae*, u izradbi koje je kard. Ratzinger također pomagao papi Ivanu Pavlu II. Kompendij stoga izriješkom ističe: „Određena kazna mora biti srazmjerna težini prijestupa. Danas, na temelju mogućnosti kojima država raspolaze za suzbijanje zločina tako da krivca ne ozlijede, slučajevi prijeke nužde za smrtnom kaznom ‘već su veoma rijetki, ako ne čak praktično nepostojeći’ (*Evangelium vitae*). Ako su nekrvna sredstva dovoljna, neka se vlast zadovolji tim sredstvima, jer ona bolje odgovaraju konkretnim prilikama općeg dobra, sukladnija su s dostojanstvom osobe, a krivcu ne oduzimaju zauvijek mogućnost iskupljenja.“⁴¹

³⁸ Usp. BENEDIKT XVI., *Motu Proprio* za odobrenje i objavljivanje Kompendija Katekizma Katoličke Crkve, u: *Katekizam Katoličke Crkve, Kompendij*, HBK, Split, 2012. (VII. izdanje).

³⁹ Usp. *Katekizam Katoličke Crkve, Kompendij*, HBK, Split, 2012. (VII. izdanje), br. 466.

⁴⁰ Usp. *Isto*, 468.

⁴¹ *Isto*, 469.

Svakako primjetan je pozitivan stav u izlaganju crkvene nauke i stavljanje naglasaka na dostojanstvo čovjeka. U tom je duhu i apel pape Benedikta XVI. koji je uputio sudionicima Trećeg kongresa protiv smrtne kazne početkom veljače 2007. godine u Parizu. Tom prigodom Papa je dao punu podršku inicijativama za apsolutno dokidanje smrtne kazne ističući da je smrtna kazna ne samo udar na čovjekov život, nego i direktan napad na dostojanstvo ljudske osobe. Premda države imaju pravo i dužnost štiti osobe i društvo od zločina, Papa smatra da je u današnjem vremenu teško naći opravdanje za posezanje za smrtnom kaznom. Preventivne mjere i nekrvne metode kažnjavanja više priliče općem dobru i dostojanstvu ljudske osobe. Svaka smrtna presuda povlači za sobom i rizik kažnjavanja nedužnih, kao i napast potaknuti još veće nasilje, umjesto društvenu pravdu. Samim time, smatra Papa, smrtna je kazna jasan napad na nepovredivost ljudskog života, te za kršćane predstavlja kršenje biblijske zapovijedi praštanja⁴². Time Papa ni u kom slučaju ne želi umanjiti problem sigurnosti osoba i društva ili teške povrede općeg dobra. Naprotiv, riječ je o zalaganju za pravednu i dostatnu kaznu koja će pritom biti svrhovita i u cilju zaštite ljudskog dostojanstva i ostvarenja ideala oprostjenja, pravednosti i mira. Upravo to su vrednote koje papa Benedikt naglašava u svom Apostolskom pismu Crkvi u Africi. Prepoznajući goruće probleme, poput raširenosti droge, pandemija, kriminala, ubojstava i abortusa, zlostavljanja i iskorištavanja, ratova, Papa potiče kršćane djelovati u ime zaštite života i to od njegova začeća do prirodne smrti. Svjestan rastuće stope kriminaliteta, Papa naglašava važnost uspostave neovisnoga pravosudnog i zatvorskog sustava, a radi obrane općeg dobra i popravka zločinca. Stoga ističe: „Zatvorenici su ljudske osobe, koje unatoč njihovih zlodjela, zaslužuju da se s njima postupa s poštovanjem i dostojanstvom. Oni trebaju našu pažnju. Stoga Crkva mora organizirati dušobrižništvo u zatvorima, za materijalno i duhovno dobro zatvorenika. Ovo pastoralno nastojanje je prava služba koju Crkva nudi društvu i koju država treba promicati u korist zajedničkog dobra. Zajedno sa članovima Sinode skrećem pozornost odgovornima u društvu na potrebu da prije svega učine sve što je moguće kako bi se

⁴² Usp. BENEDIKT XVI., *Lettre aux participants du Troisième Congrès mondial sur la peine de mort*, Paris, 1. veljače 2007., u: <https://de.zenit.org/articles/heiliger-stuhl-die-todesstrafe-ein-angriff-auf-die-menschenwurde> (pristupljeno 20. 8. 2018).

dokinula smrtna kazna, a s druge strane na reforme kaznenog zakonodavstva, kako bi se poštovalo ljudsko dostojanstvo zatvorenika. Na pastoralnim djelatnicima je zadaća istražiti i predlagati restitutivnu pravdu kao sredstvo i metodu za promicanje pomirenja, pravednosti i mira, kao i reintegraciju žrtava i počinitelja u društvo.⁴³

Iz navedenog možemo zaključiti jasan stav pape Benedikta kako postojanje smrtne kazne nije u skladu s dostignućima i mogućnostima suvremenog društva, koje mora uložiti sve napore kako bi se usprkos brojnim teškoćama i dvojabama poštovalo dostojanstvo svakog čovjeka. Stoga se Papa redovito koristio prigodama u kojima se susretao sa svjetskim istaknutim članovima društva, od znanstvenika do veleposlanika akreditiranih pri Svetoj Stolici, kako bi upozorio na važnost ove teme, primat ljudskog dostojanstva i stav pozitivnog sagledavanja same kazne. Tako je u susretu s članovima Diplomatskog kora pri Svetoj Stolici tijekom novogodišnjeg primanja 2008. godine istaknuo: „Sveta Stolica svakako nikad neće prestati, uvijek iznova se zauzimati za stavove i prava, koji su utemeljeni na onome što je trajno i bitno u ljudskoj osobi. To je poslanje koje Crkva želi vršiti poradi istinskog dostojanstva čovjeka stvorenog na sliku Božju. Stoga polazeći od ovih misli, ne mogu zaobići pritužbe da su ponovno na svim kontinentima prisutni stalni napadi na ljudski život. Želim zajedno s mnogim istraživačima i znanstvenicima podsjetiti da nova granična područja bioetike ne nameću izbor između znanosti i morala, nego većma traže moralnu upotrebu znanosti. S druge strane raduje me sjećanje da je na apel pape Ivana Pavla II. prigodom Velikog jubileja 2000. godine, Generalna skupština Ujedinjenih naroda 18. prosinca donijela rezoluciju, kojom su države pozvane na moratorium u primjeni smrtne kazne, i želim, da ova inicijativa potakne otvorenu raspravu o nepovredivosti ljudskog života.“⁴⁴

⁴³ BENEDIKT XVI., Nachsynodales apostolisches Schreiben Africae munus über die Kirche in Afrika im Dienst der Versöhnung, der Gerechtigkeit und des Friedens, Ouidah in Benin, am 19. November 2011., 83, u: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/de/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20111119_africae-munus.html#III.%E2%80%82Die_afrikanische_Sicht_des_Lebens (pristupljeno 12. 9. 2018). U bilješkama je navedeno: Usp. Propositio 55. 54.

⁴⁴ Papa BENEDIKT XVI., Govor prigodom novogodišnjeg primanja za diplomate akreditirane pri Svetoj Stolici, Sala Regia, 7. siječnja 2008., 11, u: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/de/speeches/2008/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20080107_diplomatic-corps.html pristupljeno (25. 9. 2018.).

Također, primajući vjerodajnice Héctora Federica Ling Altamirana, novog veleposlanika Meksika, 2009. godine, papa Benedikt iskoristio je priliku pozdraviti meksičku inicijativu koja je 2005. godine izbacila smrtnu kaznu iz kaznenog prava, kao i potaknuti nova nastojanja u očuvanju prava na život od začeca do prirodne smrti. Premda Papa priznaje mjerodavnost državnih službi na tom području, ipak ističe žarku potrebu suradnje svih civilnih i političkih sastavnica društva, kako bi se vodilo računa o najvećem dostojanstvu koje čovjek nepovredivo posjeduje u svakom trenutku svoga postojanja⁴⁵. Na tom je tragu i poticaj koji je uputio Crkvi u Filipinima prigodom posjeta njihovih biskupa Ad limina, 2010. godine. Tom prigodom Papa je pohvalio zalaganje biskupa u nastojanjima da se zaštiti ljudski život od samog začeca do prirodne smrti i njegovo dostojanstvo u svjetlu objave i prirodnog zakona. U tom smislu Papa je istaknuo značajan doprinos filipinske Crkve u pitanjima dokidanja smrtne kazne⁴⁶. I papa Benedikt XVI., kao i njegov sveti prethodnik, nerijetko se zauzimao svojim apelima za pomilovanje osuđenika na smrt, od kojih spominjemo samo neke: Troy Davis, Fabianus Tibo, Dominggus da Silva, Marinus Riwu, Asia Bibi... U susretima s članovima društava koje promiču zaštitu ljudskog života i dokuće smrtne kazne, poput Community of Sant'Egidio ili Amnesty International, papa Benedikt XVI. nije propuštao priliku iznijeti nauk Crkve o nepovredivu dostojanstvu čovjeka i založiti se za život, te zatražiti moratorij na primjenu smrtne kazne.

ZAKLJUČAK

Premda je odredba pape Franje o apsolutnoj nedopustivosti smrtne kazne izazvala iznenađenje i oduševljenje u društvu kao nešto drastično novo, iz svega navedenog zaključujemo da su pape trećega tisućljeća, zapravo, na istoj liniji razumijevanja

⁴⁵ Usp. Papa BENEDIKT XVI., Nagovor gosp. Héctoru Federicu Ling Altamiranu, novom veleposlaniku Meksika pri Svetoj Stolici, Vatikan, 10. srpnja 2009., 6, u: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/de/speeches/2009/july/documents/hf_ben-xvi_spe_20090710_ambassador-messico.html (pristupljeno 22. 9. 2018.).

⁴⁶ Usp. Papa BENEDIKT XVI., Nagovor biskupima Biskupske konferencije Filipina u povodu njihovog posjeta Ad limina apostolorum, Konsistoriensaal, 29. studenoga 2010., u: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/de/speeches/2010/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20101129_bishops-philippines.html (pristupljeno 24. 9. 2018.).

nepovredivosti čovjekova života i njegova dostojanstva, premda u različitim etapama povijesti nije isto definirano. Papa Benedikt XVI. vjerno je pratio napredak poimanja Crkve, i kao prefekt Kongregacije za nauk vjere i kasnije kao Papa, od dopuštanja smrtno kazne u krajnje teškim slučajevima, prema prvom izdanju Katekizma Katoličke Crkve 1992. godine, za vrijeme pontifikata Ivana Pavla II. – Pape Života, pa do njezine apsolutne nedopustivosti, koju je proglasio njegov nasljednik papa Franjo. Premda se stav učiteljstva o dostojanstvu svake ljudske osobe čini od početka jasnim, bilo je potrebno vrijeme da se nepovredivo pravo na život u društvu uzdigne na apsolutnu razinu, premda ni dopuštanje smrtno kazne u krajnje teškim, ali praktično nepostojećim slučajevima, nije bitno različito od tog stava. Svakako, ovo pitanje povlači za sobom druga pitanja kaznenoga prava o pravednoj kazni, koja ne smije postati osveta, nadoknadi učinjenog zla te resocijalizaciji počinitelja teškog nereda, koji može biti prijetnja sigurnosti osoba i društva. No usprkos tomu, ali i brojnim drugim temama koja se nameću vezano uz dokinuće smrtno kazne, poput pitanja ekonomske isplativosti ili pouzdanosti nekrvnih sredstava sigurnosti, pape trećega tisućljeća pripravili su i konačno uredbom pape Franje uklonili mogućnost opredijeljenosti kršćanina za smrtnu presudu. Time je otklonjena dvojba da bi ipak mogli postojati slučajevi koji bi zločincu, koji usprkos tomu ostaje čovjek, dokidali pravo na život. Dokidanje smrtno kazne u Katekizmu Katoličke Crkve ni u kom slučaju neće i ne smije biti na štetu sigurnosti osoba i društva, nego u prilog humanijem društvu trećega tisućljeća, kakvo sva trojica papa i zagovaraju. Stoga se njezino apsolutno dokidanje s naglaskom na nepovredivost ljudskog života uz sav respekt prema javnoj vlasti stavlja kao nit vodilja koja treba doprinijeti izgradnji civilizacije ljubavi i kulture života.

POPE OF THE BEGINNING OF THIRD MILLENNIUM AND THEIR RELATION TO DEATH PENALTY

Summary

The paper presents the progress of church teaching on the issue of death penalty at the time of the last three popes. Although it was only with the ordinance of Pope Francis that the death penalty was definitely declared inadmissible for the inviola-

bility of the dignity of man and the right to life, the teaching and declarations of his predecessors John Paul II and Benedict XVI confirm the same attitude. Certainly, the development of understanding the issue is evident in the Amendments to Articles 2266 and 2267 of the Catechism of the Catholic Church, made with the aim of preserving and exhibiting the valuable deposit of Christian teaching, which takes time to mature. In accordance with the Apostolic Constitution *Fidei Depositum*, by which the Catechism itself was approved in 1992, the three popes have faithfully stood in defence of man's dignity in this matter, exposing the doctrine based on the Revelation, the Scriptures, and the Church Tradition, striving to illuminate with the light of faith the new circumstances and perceptions of contemporary society.

Key words: death penalty; John Paul II; Benedict XVI; Pope Francis; dignity of the human person; life